

ОСОБИСТОСТІ**ЮРІЙ ІЛЛІЧ КУНДІЄВ****СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ ВЕЛИКОГО ВЧЕНОГО**

17 січня 2018 року минув рік, як пішов з життя видатний учений і організатор науки, перший віцепрезидент Національної академії медичних наук України, директор Інституту медицини праці НАМН України академік Національної академії наук та Національної академії медичних наук України Юрій Ілліч Кундієв.

З ім'ям цієї людини пов'язана ціла епоха в історії медичної науки України, зокрема, профілактичної медицини, куди він привніс нову ідеологію фундаментальності як основу розуміння механізмів впливу чинників довкілля на організм людини в процесі її життєдіяльності. Ця фундаментальність за його концепцією має забезпечуватися використанням досягнень молекулярної біології, генетики, біохімії і застосуванням методів цих наук у гігієнічних дослідженнях. Це єдиний вірний шлях до з'ясування глибинних закономірностей у розумінні патогенезу професійних, виробничо- та екологічно обумовлених захворювань людини. І саме такі знання слугують основою вдосконалення

гігієнічних нормативів і регламентів, що гарантує захист здоров'я людини в процесі її життєдіяльності.

Ця ідеологія складає нині фундаментальну основу розвитку сучасної медицини праці, і саме ця ідеологія втілювалась (і нині втілюється) у життя в наукових дослідженнях створеного ним Інституту медицини праці НАМН України як інституту нового типу, з сучасною матеріально-технічною базою, потужним науковим потенціалом та розвинутими міжнародними зв'язками.

Це був нелегкий шлях, започаткований ще в 1960-ті роки, коли 37-літній Юрій Ілліч очолив інститут. Але це завжди був поступальний шлях, шлях до визнання і слави.

Визнання почалося з міжнародних контактів Інституту, які виникли майже випадково в суворі радянські часи на основі дискусії між американськими та радянськими вченими в період інтенсивного застосування пестицидів.

Ці міжнародні контакти (обмін делегаціями, спільні конференції, дискусії за круглим столом), які очолив молодий директор, виявилися настільки плідними, що дуже швидко Інститут став «Центром, що співпрацює з ВООЗ», а Юрій Ілліч — експертом ВООЗ з питань професійного здоров'я.

Далі події розвивались кресцено. На базі Інституту регулярно проводились навчальні семінари ВООЗ, присвячені проблемам гігієни в сільському господарстві. Юрій Ілліч особисто брав участь у розробці Глобального плану дій ВООЗ «Медицина праці для всіх».

В останні десятиріччя зміцнилися творчі зв'язки з Колумбійським і Іллінойським Університетами.

Апогеєм міжнародного співробітництва стало Українсько-американське епідеміологічне дослідження розвитку професійної катаракти в ліквідаторів аварії на ЧАЕС, яке принесло Інституту чергове міжнародне визнання.

Що ж до визнання на теренах СРСР, то тут знадобилося значно більше зусиль через конкуренцію, насамперед, з московськими інститутами гігієнічного профілю. Але авторитет Юрія Ілліча, визнаний у наукових колах, вміння мислити по-державному, переконливість його аргументації у наукових дискусіях щодо перспектив розвитку гігієнічної науки й реальні наукові досягнення керованого ним Інституту зробили свою справу. У 1970 році Інститут став Головною установою з загальносоюзної проблеми «Гігієна села» і достойно тримав цей курс аж до ліквідації СРСР. Це особлива заслуга колективу Інституту під керівництвом його директора — координація всіх наукових напрямів і підготовки висококваліфікованих наукових кадрів у масштабі всієї велетенської тодішньої країни. У той період Спеціалізована рада Інституту проводила понад 20 захистів дисертаційних робіт на рік.

Творчий геній Юрія Ілліча ніколи не зупинявся. Ідеї, які він продукував, звичайно були велінням часу, або випереджали час.

Одна з таких ідей — інтеграція охорони й гігієни праці в діяльності створеного ним ОКБ на базі Інституту.

Інженерно-лікарські бригади ОКБ, які оперативно, на науковій основі вирішували найпроблемніші питання оздоровлення умов праці в найрізноманітніших галузях народного господарства країни, стали учасниками всіх знаменитих «строек

века» того часу. Серед них нафтопровід Уренгой — Помари — Ужгород. Оригінальні конструкторські рішення дозволили суттєво прискорювати технологічний процес будівництва нафтопроводу, не припиняти роботи в найсуворішу пору року в умовах Сибіру, надійно захищати працівників від впливу шкідливих виробничих чинників. Понад 300 отриманих патентів, преміювання на галузевому рівні, безкінечні подяки та грамоти додавали слави Інституту в площині практичної діяльності тієї пори.

Спектр особистих наукових інтересів Юрія Ілліча був надзвичайно широким. Це гігієна і фізіологія праці, професійна патологія, медична екологія в сільському господарстві, соціально-медичні аспекти демографії. Так само він не обминав увагою проблеми комбінованої дії чинників виробничого середовища та трудового процесу; оцінки професійних ризиків здоров'ю на робочому місці; ліквідації медичних наслідків Чорнобильської катастрофи, сучасні проблеми медичної біоетики.

На цій основі свого часу ним були започатковані нові наукові напрями діяльності Інституту. Усі вони розвивались з його участю. Усі інноваційні ініціативи, де Інститут досі утримує лідерство, — це, передусім, його ініціативи.

Це стосується проблеми операторської праці з високим нервово-емоційним напруженням, досліджень з дермальної токсикології хімічних сполук, розробки нових підходів до гігієнічної регламентації виробничих чинників на основі теорії ризиків; те саме в дослідженнях професійного раку, епідеміології променевої катаракти в ліквідаторів аварії на ЧАЕС.

За ініціативою Юрія Ілліча були започатковані дослідження генетичної схильності людини до впливу шкідливих виробничих чинників як основи сучасної профпатології.

Останні інноваційні започаткування стосуються проблеми біобезпеки в разі застосування нанотехнологій і розробки наукових основ психофізіологічної реабілітації наслідків бойового стресу в учасників АТО.

Але окремою пристрастю його наукового життя була проблема дермальної токсичності пестицидів і агрохімікатів. Він почав вивчати цю проблему в молоді роки й продовжував цікавитися нею протягом довгого творчого життя.

Поступово сформувалася його наукова школа. Це кілька десятків докторів і кандидатів наук, що

й нині продовжують втілювати його наукові ідеї в житті.

Надзвичайно продуктивною була діяльність Юрія Ілліча як організатора науки. Вона простягалася далеко за межі Інституту. З 1998 року до останніх днів життя він незмінно працював Радником Президії НАН України. Він стояв у витоків створення Відділення проблем медицини НАН України й з 1990 року виконував обов'язки академіка-секретаря цього Відділення. Він став одним із засновників Академії медичних наук України як самоврядної організації. З 1999 року Юрій Ілліч був віце-президентом НАМН України, останні 5 років — першим віце-президентом.

На цих високих посадах він часто переймався думкою щодо значимості моральних якостей ученого в наукових дослідженнях. І це привело його до глибокого осмислення значимості біоетики в науці. Повернення принципів біоетики в медичну науку стало сенсом його життя. Під його керівництвом були створені біоетичні комісії в медичних закладах України. За його ініціативою й завдячуючи його організаційним зусиллям у 2001—2016 роках було проведено 6 Національних конгресів з біоетики з широкою міжнародною участю. Усі вони пройшли під гаслом «Наука без совісті спустошує душу» і викликали великий суспільний резонанс.

Дивує не лише багатогранність творчої натури Юрія Ілліча, але й його надзвичайна працездатність і громадська активність. З 1971 року він займав посаду Голови Київського міського і обласного товариства гігієністів, був членом Міжнародного комітету з питань науки і культури НАН України. З 1991 року очолював Товариство дружби «Україна-США», був представником України в Комісії по справам ЮНЕСКО. Його заслуги перед медичною наукою отримали високе визнання з боку Держави та суспільства.

Він є лауреатом двох Державних премій у галузі науки і техніки, трьох іменних премій, нагородже-

ний державними нагородами — орденом Трудового Червоного Прапора, орденами «За заслуги» усіх трьох ступенів, орденом «Дружби народів».

Ось таким він сьогодні постає з небуття перед нами — його послідовниками.

Епохальна особистість в історії профілактичної медицини, Людина блискучого розуму й високої культури, Людина честі, совісті, високих зобов'язань і високої моралі.

Він став основоположником сучасної науки про здоров'я працюючих — медицини праці й визначив основні її напрями.

Але найважливіше для нас те, що він створив сучасний науково-дослідний інститут світового рівня й забезпечив йому лідерські позиції в розвитку сучасних ідей медицини праці на багато років. Цей Інститут уже давно наукова спільнота називає «Інститутом Кундієва», і нині Інститут заслужено носить це ім'я.

Він залишив нам свої книги. Серед них найважливішою для нас є книга про історію нашого Інституту — про тих, хто в ньому працював і про кожного з нас. Ця книга ніколи не буде забута. Проте вона залишалась ніби недописаною, бо в ній дуже мало сказано про самого автора, його роль як творця історії цього Інституту. Нині цей пробіл ліквідовано. Продовженням початого Ю.І. літопису історії Інституту послугує нова книга, видана колективом авторів уже після його смерті. Ця книга присвячена життю й науковій діяльності самого Ю.І., його історичній ролі як засновника інституту медицини праці нового типу. Будемо сподіватися, що ця традиція знайде продовження у справах і публікаціях нових поколінь науковців. Наше завдання — зберегти його духовний і творчий спадок, зберегти його Інститут, його дітище.

Нехай світла пам'ять про Великого Вченого, Учителя й Друга назавжди залишається з нами.

В. І. Чернюк